

УДК 21:284.2

Л.О. СТАСЮК (кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії)

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир

E-mail: lastasuk@ukr.net

ФЕНОМЕН ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ЇЇ ВИЯВИ У КЛАСИЧНОМУ ПРОТЕСТАНТИЗМІ

У статті висвітлено проблематику толерантності як необхідної світоглядної передумови міжконфесійних відносин, діалогу між носіями різних конфесій, взаєморозуміння, довіри між ними заради забезпечення стабільності у громадянському суспільстві. В українській культурній традиції міжконфесійних відносин толерантність, абсорбуючи елементи самобутніх засад західного і східного християнства, виступає одним із ключових принципів, завдяки якому втілюється ідея національної єдності.

Ключові слова: толерантність, толеризація, класичний протестантизм, екуменізм, міжконфесійний діалог, міжконфесійні взаємини, поліконфесійність

Постановка проблеми у загальному вигляді

На сучасному етапі вирішення соціально-політичних, етнічних, релігійних проблем нерідко має конфліктогенний, антагоністичний, екстремістський характер, тому для досягнення злагоди, миру у полікультурному й поліконфесійному соціумі, зокрема для врівноваження і динамізації міжконфесійних, державно-конфесійних відносин необхідне утвердження таких життєвих пріоритетів і цінностей, які нівелюватимуть напруження у суспільстві та сприятимуть формуванню поваги і терпимості до «Іншого». Таким стрижневим принципом і ціннісною основою для гармонійного співбуття, розвитку спільноти стає толеризація міжкультурних, міжетнічних, міжконфесійних взаємин. Особливістю релігійно-церковного життя в Україні Новітньої доби є стрімке відродження і розвиток її релігійної мережі. Це актуалізує формування та дотримання культури міжконфесійної толерантності задля подолання роз'єднаності на релігійній основі, міжконфесійних конфліктів і протистоянь, пов'язаних з неадекватним чи упередженим взаємонепорозумінням, нормалізації процесів об'єднання християнських конфесій навколо соціальної проблематики, екуменічних здійснень тощо. Крім того, толерантне ставлення до представників різних релігій утверджує світоглядну й громадянську зрілість суспільства, що обумовлює потребу дослідження виявів толерантності у контексті віровчення та релігійної діяльності суб'єктів християнства загалом і представників класичного протестантизму (в Україні репрезентовані насамперед лютеранством і реформатством) як самодостатньої частини європейської і української історії та сучасності зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Акцентуємо увагу на тому, що класичнопротестантські вияви толерантності досліджувалися епізодично, як правило, у рамках історії протестантизму та різноаспектних міжконфесійних відносин. Відтак О. Кисельов окреслює релігійну толерантність як повагу та сприйняття інших релігійних напрямів, що лежить в основі екуменічних взаємин. Толеризацію взаємовідносин між християнськими конфесіями як вагому частину міжконфесійного співіснування, специфіку толерантності в українському традиційному сприйнятті та у контексті міжрелігійного діалогу розглядають М. Бабій, А. Колодний, Л. Филипович, П. Яроцький та інші. Розуміння і місце толерантності у віросповідних теоріях і культових практиках окремих конфесій класичного протестантизму розкривають П. Кралюк, О. Лешко, В. Любашенко, Р. Соловій та інші. Огляд джерел засвідчує, що проблематика феномена толерантності через призму класичнопротестантської конфесійної діяльності розгорталась фрагментарно і спорадично.

Мета наукового дослідження

Враховуючи актуальність і ступінь наукової розробки обраної нами теми, основною метою написання статті визначаємо здійснення філософсько-релігієзнавчого аналізу феномену толерантності та її місце у класичнопротестантській праксеології.

Обговорення проблеми

За умов адекватного, розважливого сприйняття «Іншого» важливою культурною потребою є збереження неповторності, унікальності, незалежності в мікроособистісних і макроособистісних взаємодіях. Дотримання цієї умови – один із тих основних принципів, який сприяє міжхристиянській рівновазі і зближенню, особливо в ситуації конфесійного плюралізму. «Хоча толерантність сама по собі не є чинником, що забезпечує взаєморозуміння між суб'єктами цих (міжконфесійних, етноконфесійних – Л.С.) відносин, однак вона є тим інгредієнтом, без якого конструктивізм таких відносин практично унеможлиблюється. Вона – умова безконфліктного співжиття конфесій, етнічних спільнот» [1, с. 217]. Серед основних методологічних тенденцій, які розмежовують використання поняття «толерантність» виділяють, по-перше, її отождолення з проблематикою «Я-Інший», де толерантність має достатньо різноаспектне категоріально-змістове трактування, по-друге, застосування толерантності в освітніх і виховних концепціях та практиках, по-третє, визначення толерантності як уможливлення зближення вимірів людської буттєвості з загальнолюдськими політичними, економічними, соціокультурними і релігійними процесами, у контексті котрих і здійснене наше дослідження. Враховуючи широке застосування та багатозначність смислового наповнення поняття «толерантність», обмежимося лише близьким до нашої тематики і розуміння тлумаченням, відповідно до якого толерантність розглядається не лише як «поступка, поблажливість або потурання на догоду комусь, це активна дія, сформована на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини» [8, с. 4]. Підґрунтям формування толерантності в українському культурному просторі слугувало Феномен толерантності та її вияви у класичному протестантизмі

західноєвропейське розуміння толерантності як віротерпимості, аналогічної раціональній терпимості та співставленої з самопожертвою, співчуттям, жертвоністю як моральнісних категорій християнства. Слід зазначити, що певна громадська обмеженість українства викликана його землеробкістю, зумовила байдужість до віросповідної «інакшості». Така тенденційність позначилася на специфіці української ментальності, вираженої у наступних рисах: «замкнутість, тихий норів, почуття всепрощення, підпорядкованості, терпимості, прагнення до духовного усамітнення, певний життєвий аскетизм, невибагливість» [5, с. 41]. Ці риси перегукуються зі східними релігійними, соціокультурними основами толерантності як високопотенційної терпимості і як утвердження принципу невтручання в соціальні та природні процеси. Принцип всезагальної терпимості акумулюється християнською доктриною любові до ближнього, що забезпечує толеризацію міжконфесійних відносин.

Історичні реалії, що сприяли формуванню релігійної толерантності, пов'язані з витоковою поліконфесійністю давньої України-Русі. А вкорінення на вітчизняних теренах різних конфесій, які з'явилися в процесі історичних подій і призвели до подальшої релігійної диференціації, відбулося завдяки насамперед таким особливостям релігійності українства як віротерпимість, часткова індиферентність щодо конфесійних відмінностей, відсутність релігійного фанатизму. Релігійність передбачає толерантність через зміст головних християнських доктрин. А. Колодний зазначає, що «на основі вчення про любов до ближнього матимемо толеризацію міжконфесійних відносин» [4, с. 20]. Показово, що толеризація серед прибічників класичнопротестантських конфесій масово викристалізовується у культурно-освітній сфері реформаційного періоду. Мирне міжконфесійне співжиття спостерігається у протестантських школах, які пріоритетним у навчанні визначали формування у вихованців загальноосвітньої ерудиції, цілеспрямованості, набуття навичок адаптації і долучення до культурної, суспільної і політичної діяльності. Віросповідна приналежність у цих школах не завжди ставала критерієм зарахування до навчання (наприклад, у Слуцькій кальвіністській школі та ін.), так і прийому на роботу викладачів (переважно у соцініанських школах).

Свідоме сприйняття людини як рівноцінної особистості з власними релігійними переконаннями репрезентують не лише адепти класичного протестантизму. У чехобратській школі у Лешні дозволяють навчатися кальвіністам і католикам, випускники протестантських шкіл викладають в Острозькій академії, православних школах, поліконфесійність притаманна діячам Острозького культурного центру. Таким чином, міжконфесійні взаємини, що побудовані на віротерпимості як однієї з форм проєкції толерантності, мають історичне тло і можуть слугувати своєрідним зразком екуменічного зближення. Міжконфесійна толерантність як підвалини екуменічних взаємодій проявляється залежно від просторово-часової і темпоральної площини історичної подієвості. У несприятливій для України політичній ситуації кальвіністи наприкінці XVI – пер. пол. XVII ст. не лише

ініціювали створення з православними релігійно-політичного союзу, але й проявляли релігійну толерантність у своїх культурних центрах, видруковуючи твори авторів незалежно від їхньої конфесійної спрямованості. Сьогодні такі екуменічні передумови сприяють міжконфесійному порозумінню і діалогу між всіма Українськими церквами.

Нині питання екуменізму, міжконфесійних діалогів порушуються на міжнародних конференціях, колоквиумах, семінарах, які проводяться в Україні. До міжрелігійного діалогу відкриті насамперед протестанти, римокатолики, Українська греко-католицька церква (УГКЦ), частково Українська Православна Церква. Зокрема їхні представники брали участь у спільних засіданнях у 2005 р. на базі Українського Католицького університету у рамках міжнародного колоквиуму «Екуменізм, міжрелігійні діалоги, фундаменталізми», на якому осмислювали сучасний стан і перспективи розвитку екуменізму, закликали до толерантності та взаєморозуміння в обговореннях й практичних втіленнях спільних екуменічних позицій. Хоча Закарпатська реформатська церква (ЗРЦ), як і інші протестантські віросповідні напрями України, не входить до складу ВРЦ, проте підтримує її ініціативи, як у випадку участі ЗРЦ у Тижні молитов за єдність християн, який на вітчизняних теренах вперше відбувся у 2007 р., а у світі цей захід проводиться понад 41 рік. Учасною в екуменічних і державно-церковних діалогах, намаганням долучитися до відродження морально-духовних засад суспільства ЗРЦ як конфесія класичного протестантизму декларує свою толерантність й відкритість, апелюючи до цінностей свободи, прав людини. Історичне походження ЗРЦ від кальвіністів Угорщини обумовлює не лише національну приналежність її вірян, але й активну співпрацю і взаємне зближення реформатів Закарпаття з угорськими державними та церковними діячами, проте це не обмежує її взаємодії з реформатами європейського і світового соціокультурного простору. ЗРЦ є членом Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), яка функціонує понад 10 років як міжконфесійний консультативно-дорадчий орган, охоплює понад 90% конфесій України. Раду створено з метою «об'єднання зусиль релігійних організацій по національно-духовному відродженню України: координації міжконфесійного діалогу як в Україні, так і поза її межами; участі в розробці проектів законодавчих та інших нормативних актів з питань відносин між державою та релігійними організаціями; здійснення колективних заходів добродійного характеру» [7]. Члени ВРЦіРО як учасники екуменічного діалогу, залишаючись у межах своїх конфесійних віросповідних систем, кожному з яких вважають істинним віровченням, намагаються всіляко сприяти українському духовному відродженню. Для цього вони прагнуть налагодити відносини з державою, відповідно до загальнохристиянських принципів. Варто наголосити на загальнопротестантській тенденції до об'єднання, згідно з якою слід, по-перше, виявити міжконфесійну толерантність й узгодити міжцерковну єдність, що закладена в основі християнства, і, по-друге, забезпечити взаємодію християнських спільнот та досягти взаємовизнання ними головних засад віровчення і релігійної обрядовості.

Феномен толерантності та її вияви у класичному протестантизмі

Реформати, визначаючи обов'язки держави перед Церквою, акцентують увагу на гарантуванні державою свободи совісті, свободи віросповідання й релігійних переконань всім громадянам незалежно від їхнього конфесійного вибору.

У наш час класичні конфесії кальвіністського напрямку інтегруються у релігійні організації в локально-регіональному масштабі однієї країни, приміром, вітчизняні об'єднання реформатських і пресвітеріанських церков: Союз Євангельських Реформатських Церков України, Реформатська семінарія України. Серед таких закордонних національних об'єднань виділимо Генеральний Синод Реформатської церкви Угорщини, Генеральну Раду Угорської реформатської церкви, Екуменічну Раду церков Угорщини та інші. На рівні міжнародного чи світового життєвого простору також існує низка реформатських організацій: Міжнародна рада реформованих церков, Всесвітній союз реформатських церков, Пресвітеріанський всесвітній альянс та ін. ЗРЦ на засадах автономного управління узгоджує канонічні та організаційні питання з настановами Всесвітньої Реформатської спілки.

Міжконфесійна толерантність сприяє інтенції національного єднання українства і поступу екуменічних здійснень. Проаналізувавши статистику сучасної релігійної карти України, можна зробити висновок, що духовне об'єднання української спільноти уможливується в межах не однієї чи двох конфесій, а християнства загалом. У міжконфесійних взаємодіях українству варто враховувати національну характерологічну схильність до розчинення себе в «Інших», яку виокремлює В.Горський. Слід пам'ятати, що толерантність, повага й віротерпимість передбачає взаємну адаптацію, рівновагу, компроміс за умов збереження свободи, суверенності, традиційних моральних і віросповідних цінностей суб'єктів міжконфесійних відносин. Таке практичне втілення толерантності визначає її оптимальною формою міжконфесійних та державно-церковних комунікацій, сприяє оптимізації і нормалізації цих відносин, визначає результативність проведення міжнародних конференцій, колоквиумів, читань, зустрічей за участю представників різних конфесій. За обставин ідентифікування кожним учасником богословського діалогу себе з єдиноістинною віроповчальною парадигмою і культовою практикою своєї конфесії посилюється визначальність толерантності в оптимізації міжконфесійних взаємодій. Зберігаючи конфесійну індивідуальність й самоправність, та дотримуючись толерантності, у діалозі оприлюднюється таїна «Іншого», створюється мікроклімат достотного спілкування. Крім того, на тлі конфліктних ситуацій, дезінтеграційних процесів у християнському середовищі, послаблення релігійної активності вірян і посилення секуляризації українського суспільства кінця ХХ ст. нагальною потребою його релігійного життя постало питання пошуку оптимальної форми мирного співжиття різноконфесійного українства задля зняття міжконфесійної і суспільної напруги. Такою формою налагодження конструктивних міжконфесійних комунікацій, співпраці, що сприятиме врегулюванню державно-церковних та внутрішньорелігійних взаємин,

Стасюк Л.О., 2012

утвердженню принципів свободи совісті та релігієвибору є діалог побудований на засадах толерантності. Впровадження діалогу у практику міжконфесійних відносин – дієвий засіб перспективізації довіри між його суб'єктами. Підґрунтя цих взаємин – толерантність як вияв віротерпимості, взаємосприйняття та поваги. Діалог конфесій стає своєрідним діалогом культур у сучасному поліконфесійному і полікультурному просторі. Багатоманітність культур, пов'язаних з міграційними процесами у контексті відображення діалогу культур детермінують мультикультуралізм, який, на думку В. Воронкової, як «складний багатодиференційований соціальний процес зачіпає відносини між релігіями та етносами, культурами і цивілізаціями, традиційними і сучасними цінностями, різноманітними культурними і релігійними орієнтаціями, стилями життя та культурними ідеалами і традиціями» [2, с. 92]. У цьому контексті слід особливо наголосити на визначальній ролі толерантності у формуванні взаємоповаги, добродієвості, злагоди, утвердженні конструктивного діалогу, що сприятиме стабілізації у культурному та релігійному середовищі. Становлення і дотримання культури толерантності, з одного боку, не складний процес, враховуючи насамперед неформальну зацікавленість у налагодженні діалогу речників певних релігійних спільнот та існування в Україні традиції толерантного ставлення нашого народу до інших релігій. Відтак «традиційні українські підходи до міжрелігійного діалогу можна визначити як помірно толерантні, що характеризується повагою до представників інших вір, відносно спокійним ставленням до співіснування декількох церков і конфесій, розумним і відкритим прийняттям іншого способу сповідання і життя, поцінуванням права особи на власний вибір» [9]. Проте, з іншого боку, забезпечення релігійної толерантності в Україні ускладнюється за сучасних умов світоглядного плюралізму, економічної кризи, політичної полярності, полікультурності, релігійної диференціації. Цей процес потребує не лише виховання стриманості, терпимості у ставленні до Іншого, визнання інакомислення та інакшодієвості, але й практикування міжконфесійного діалогу на засадах толерантності як змістовного пріоритету спілкування, що підсилить цінування релігійних самобутніх проявів, відкритість до інакшості, зближення і співпрацю.

Специфічним явищем людського розвитку ХХІ ст., за С.Кримським, є монадна особистість, якою може стати будь-яка людина [6, с. 56]. Вагомість такої особистості для ведення міжконфесійного діалогу полягає не лише у тому, що вона не протистоїть колективу, але й у тому, що дотримуючись принципів толерантності, вона здатна у повній мірі вебалізувати свою віросповідну позицію і уможливити взаємопізнання і взаємозближення християн різних конфесійних традицій. Зазвичай, дослідники екуменізму не диференціюють, а ототожнюють екуменічні взаємодії за формами спілкування. Проте, описуючи сумісні інтерсуб'єктивні міжконфесійні комунікації, за міжконфесійним діалогом екуменічного змісту закріплюють такі форми як «теологічні бесіди» (В.Раш), такі цілі як досягнення Феномен толерантності та її вияви у класичному протестантизмі

порозуміння, толерантного ставлення між християнами (В.Каспер), «взаємне пізнання християн різних традицій,... пошук спільних і відмінних моментів у віровченні,... подолання розходження у віровченні» [3,с.31-32].

Міжконфесійні діалоги в Україні не досягають рівня обговорення і узгодження догматичних відмінностей між християнськими церквами, а обмежуються формуванням спільних позицій стосовно участі у соціальних програмах і рецепцією політичного та морально-духовного клімату в суспільстві Новітньої доби. Усталеності міжконфесійного діалогу у незалежній Україні перешкоджають надмірна політизація відносин між основними церквами і конфесіями, їхня часткова неготовність, індиферентна чи конфліктогенна налаштованість, певне міжцерковне суперництво у наверненні у своє віросповідання релігійно нейтрального населення та низка інших важливих причин.

Висновки

Отже, релігійна толерантність сприяє перспективізації практичного екуменізму, який в Україні проявляється як інтеграція навколо проблем насамперед світської сфери, що передбачає спільну участь у соціальних і освітніх проектах, благодійну діяльність. На засадах толерантності базуються екуменічні контакти речників класичного протестантизму, ці контакти обмежуються спільними богослужіннями, панахидами, молебнями, теоретичною готовністю до обговорення деяких догматичних розбіжностей, узгодженням організаційних і правових аспектів стосовно регламентування міжконфесійних відносин та законодавчим врегулюванням державно-церковних відносин. Міжконфесійне співробітництво адептів класичного протестантизму, зокрема проведення міжконфесійних діалогів у межах екуменізму як багатогранного і складного явища духовного буття людини впливає на форму і зміст національного релігійно-культурного життя українства та світової спільноти.

Перспективи подальших наукових досліджень

Вагомим поступом означеної нами тематизації є розгляд толерантності як фундаменту для вибудовування засад взаєморозуміння і як значущої умови міжконфесійного співжиття й взаємодій в період впливу глобалізації на розвиток окремих культур, етносів та світового співтовариства. Окрім того, оскільки спільний менталітет та поліконфесійний історичний досвід українства апріорі обумовлює необхідність міжконфесійного діалогу, перспективним є також дефініція толерантності як важливого чинника не лише для існування, але й співпраці вірян з відмінними культовими практиками.

Список літератури

1. Бабій М. Міжконфесійні конфлікти у контексті взаємовідносин етноконфесійних ідентичностей / М. Ю. Бабій // Релігія і нація в суспільному житті України і світу. – К. : Наукова думка, 2006. – 287 с.
2. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри / В.Г. Воронкова // Монографія. – Запоріжжя : Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с.
3. Кисельов О.С. Феномен екуменізму в сучасному християнстві / О.С. Кисельов //

К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 120 с.

4. Колодний А.М. Толеризація міжконфесійних відносин: від теоретичного осягнення до практичної реалізації / А.М. Колодний // Релігійна свобода. Науковий щорічник [за заг. ред. А. Колодного, Л. Филипович, М. Бабія] – К., 2006. – С.19-23.

5. Колодний А.М. Україна в її релігійних виявах / А.М. Колодний // Монографія. – Львів : СПОЛОМ, 2005. – 336 с.

6. Кримський С. Принципи духовності ХХІ ст. / Кримський С. // Ранкові роздуми. – К. : Майстерня Білецьких, 2009. – 133 с.

7. Положення про Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій // [режим доступу: http://vrciro.org.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=16Itemid=29].

8. Саух П. Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності / П. Ю. Саух // II Міжнародна науково-теоретична конференція (17 грудня 2009 року): зб. матеріалів [за заг. ред. Саха П.Ю.] – Житомир : видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2009. – 324 с.

9. Филипович Л. Традиція східного християнства у відношенні до міжрелігійного діалогу // [режим доступу : www.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/fylypovych_eastern_christianity/]

Л.О.СТАСЮК

Житомирский государственный университет имени Ивана Франка, Житомир

E-mail: lastasuk@ukr.net

ФЕНОМЕН ТОЛЕРАНТНОСТИ И ЕЕ ПРОЯВЛЕНИЯ В КЛАССИЧЕСКОМ ПРОТЕСТАНТИЗМЕ

В статье отражена проблематика толерантности как необходимой мировоззренческой предпосылки межконфессиональных отношений, диалога, между носителями разных конфессий, взаимопонимания, доверия, между ними ради обеспечения стабильности в гражданском обществе. В украинской культурной традиции межконфессиональных отношений толерантность, абсорбируя элементы самобытных принципов западного и восточного христианства, выступает одним из ключевых принципов, благодаря которому воплощается идея национального единства.

Ключевые слова: толерантность, толеризация, классический протестантизм, экуменизм, межконфессиональный диалог, межконфессиональные взаимоотношения, поликонфессиональность

L.STASYUK

Zhitomir state university of the name of Ivan Franka, Zhitomir

E-mail: lastasuk@ukr.net

THE PHENOMENON OF TOLERANCE AND ITS DISPLAY IS IN CLASSIC PROTESTANTIZME

In the article the range of problems of tolerance is reflected as necessary world view precondition of interconfessional relations, dialogue between the transmitters of different confessions, mutual understanding, trust between them for the sake of providing of stability in civil society. In Ukrainian cultural tradition of interconfessional relations tolerance, absorbing the elements of original principles of western and east christianity, comes forward as one of key principles, due to that the idea of national unity is incarnated.

Key words: tolerance, tolerizaciya, classic protestantizm, ekumenizm, interconfessional dialog, interconfessional mutual relations, polikonfesiynist'

Стаття надійшла до редколегії 14.11.12

Прийнята до друку 19.11.12